

 AKRA Akra Kùltür Sanat ve Edebiyat Dergisi (AKRA)	Akra Journal of Culture Art and Literature (AKRAJOURNAL)	
Yıl 14, Year 14, Cilt 14, Volume 14, Sayı 38, Issue 38, Ocak 2026, January 2026 e issn: 2687-6361		
Özgünlük kontrolü		Authenticity process
DOI: 10.31126/akrajournal.1837357		
Makale türü: Araştırma makalesi		Article type: Research article
Geliş tarihi	06.12.2025	Submitted date
Kabul tarihi	22.01.2026	Accepted date
Elektronik yayın tarihi	25.03.2026	Online publishing date
Atıf Bilgisi / Reference Information <i>Halit Üneş (2026). Âşıkların Dilinden, Sazının Telinden Millî Değerlerimiz Akra Kùltür Sanat ve Edebiyat Dergisi AKRA / Akra Journal of Culture Art and Literature AKRAJOURNAL / 2026 / C.14 / S. 38 / s. 419-444</i>		

ÂŞIKLARIN DİLİNDEN, SAZININ TELİNDEN MİLLÎ DEĞERLERİMİZ

Dr. Halit ÜNEŞ*

Öz: Bu çalışma, Türk halk şiirinde millî ve manevi değerlerin âşıkların diliyle nasıl aktarıldığını incelemektedir. Âşık edebiyatı, saz eşliğinde söylenen şiirleriyle halkın duygu, düşünce ve eleştirilerini dile getiren; toplumsal değerlerin kuşaktan kuşağa aktarılmasında önemli rol üstlenen köklü bir sözlü edebiyat geleneğidir. Âşıklar, bireysel yaşantılarını toplumun ortak sorunlarıyla birleştirerek ahlâkî ve kültürel bir bilinç oluşturmuşlardır.

Araştırmanın amacı, Türk halk şiirinde yer alan millî ve manevi değerlerin âşıkların söylemi aracılığıyla nasıl işlendiğini ortaya koymaktır. Bu kapsamda yolsuzluk, gurbet, aile sevgisi, zaman eleştirisi, kul hakkı, kanaatkârlık, iyilik, dostluk ve vatanseverlik gibi temalar incelenmiştir. Çalışmanın örneklemini Âşık Fırkatî başta olmak üzere Seyranî, Sümmânî, Karacaoğlan, Ruhsatî, Âşık

*Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi / ORCID ID: 0000-0002-7057-243X

Veysel, Bîrfânî, Kuloğlu, Âşık Mürteza Aksüt ve Levnî oluşturmaktadır. Veri toplama aracı olarak âşıkların şiirleri kullanılmış; doküman incelemesi yöntemiyle analiz edilmiştir. Analizde tematik kodlama yaklaşımı benimsenmiş, temalar olumlu ve olumsuz olarak sınıflandırılmıştır.

Bulgulara göre olumlu temalar arasında doğruluk, helâl kazanç, kanaatkârlık, iyilik, hoşgörü, insan sevgisi, aile bağlılığı ve vatanseverlik öne çıkmaktadır. Gurbet ve özlem temaları özellikle Firkatî ve Karacaoğlu'da güçlü bir duygusal derinlikle işlenmiştir. Olumsuz temalar kapsamında ise yolsuzluk, mal hırsı, ahlâkî yozlaşma ve zamanın bozulması eleştirilmiştir. Sonuç olarak âşıkların şiirlerinin, toplumsal birliği güçlendiren ve ahlâkî değerleri canlı tutan önemli bir kültürel hafıza taşıyıcısı olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Halk şiiri, Âşıklık, Saz, Tema, Değerler.

NATIONAL VALUES EXPRESSED THROUGH THE LANGUAGE OF MINSTRELS AND THE STRINGS OF THE SAZ

Abstract: This study explores how national and spiritual values are reflected in Turkish folk poetry through the perspectives and expressions of âşıks (folk poets). Âşık literature, a long-standing oral tradition performed with the saz, conveys the emotions, thoughts, and social critiques of the people, playing a crucial role in transmitting moral and cultural values across generations. Âşıks intertwine personal experiences with societal concerns, fostering ethical and cultural awareness.

The research examines themes such as corruption, longing, family love, social critique, respect for rights, contentment, kindness, friendship, and patriotism. The study sample includes notable âşıks such as Âşık Firkatî, Seyranî, Sümmânî, Karacaoğlu, Ruhsatî, Âşık Veysel, Bîrfânî, Kuloğlu, Âşık Mürteza Aksüt, and Levnî. Data were collected from their poems and analyzed using document analysis and thematic coding, with themes classified as positive or negative.

Findings reveal that positive themes—honesty, lawful earnings, contentment, kindness, tolerance, love for humanity, family devotion, and patriotism—are emphasized, while negative themes—corruption, greed, moral decay, and social disorder—are critiqued. The study concludes that âşık poetry serves as a vital cultural memory, preserving ethical values and strengthening social cohesion.

Keywords: Folk poetry, Âşık Tradition, Saz, Theme, Poetry, Values.

Giriş

Türk Dünyası Halkbilimi literatüründe “âşık”, elinde sazıyla diyar diyar dolaşan; gittiği yerlerde irticalen şiir söyleyen, karşılaştığı âşıklarla atışmalar

yapan, halk hikâyeleri anlatan, kültür taşıyıcılığı ve elçiliği görevlerini üstlenen; dili ustalıklı kullanarak toplumu çeşitli konularda uyaran icracı ve sanatçı tipidir. Bu yönüyle âşıklık geleneği, unutulmaya yüz tutmuş kültürel unsurların gelecek kuşaklara aktarılmasında önemli bir araçtır. Âşık edebiyatı kültürel bir olgu olarak ele alınmalı; özellikle günümüzdeki eğitim işlevi üzerinde durulmalıdır. Âşıklar toplumun ortak değerlerini günlük olaylarla ilişkilendirerek şiirlerinde dile getirmekte; sevgi, kardeşlik ve insanlık gibi evrensel değerleri işleyerek halkı ortak insani paydalarda buluşturmaktadır. Onların öğütleri ayırıcı değil, aksine birleştirici ve bütünleştirici niteliktedir (Artun, 2011: 226). Bu bağlamda âşıkların sanatçı kimlikleriyle günlük yaşamı ve kültürel unsurları bir araya getirerek halkın beğenisini kazandıkları; sözlü geleneğe yaşatılan ve zamanla yazılı geleneğe aktarılan eserlerin kültürün korunması ve geleceğe taşınmasında bir köprü işlevi gördüğü açıktır (Öztürk, 2016: 226).

Türk toplumunun sahip olduğu zengin tarihî ve kültürel mirasın geleceğe aktarılması büyük önem taşımaktadır. Manevi değerlerin derlenmesi, bilimsel bir değerlendirmeye tabi tutulması ve gelecek kuşaklara aktarılması insanlığın manevi hafızası açısından gereklidir (İsmayilov, 2011: 16). Toplumun geleceğinin sağlam temellere oturtulabilmesi için bu değerlerin bilinmesi, benimsenmesi ve korunarak aktarılması temel bir sorumluluktur. Bu bağlamda Âşık edebiyatının somut bir alan olarak kullanılması, toplumun temel dinamiklerinin ve manevi yönünün güçlendirilmesi açısından bir zaruret hâline gelmiştir. Aksi hâlde, küreselleşme süreçlerinin etkisiyle kültürel çeşitliliğin zayıflaması ve yok olması kaçınılmaz olacaktır. Tanzimat dönemiyle başlayan toplumsal değişimlerin geleneksel değerlerle toplum arasına mesafe koyduğu düşünüldüğünde, bu değerlerin günümüze aktarılması ve öğretilmesi üzerinde önemle durulması gerekmektedir. Bu aktarım çoğu zaman yazılı metinler üzerinden yapılırsa da, Âşık edebiyatının müzikal yönü ve saz figürünün kültürel hafızadaki yeri dikkate alındığında, sözlü icranın yaşayan niteliği kültürel aktarımı kolaylaştırmaktadır. Sazın kullanımının (Boratav, 1992: 21) insanları kültürel olana yönlendirme gücü, âşıklık geleneğinin eğitsel ve kültürel işlevini daha da pekiştirmektedir.

Âşık edebiyatı, Türk sözlü kültürünün en köklü ve etkili geleneklerinden biridir. Bu edebî gelenek, saz eşliğinde şiir söyleyen âşıklar aracılığıyla halkın duygu, düşünce ve değer dünyasını yansıtmış; toplumsal belleğin canlı tutulmasında önemli bir işlev üstlenmiştir. Âşıklar, halkın diliyle konuşmaları ve toplumun ortak meselelerini dile getirmeleri sayesinde geniş kitleler tarafından benimsenmiş, millî ve manevi değerlerin aktarımında güçlü bir araç hâline gelmiştir. Türk toplumunda millî değerler zaman zaman zayıflama eğilimi gösterse de, bu değerler tarihsel süreç içinde özümsemiş ve kimliğin temel bileşenleri olarak varlığını korumuştur. Bu kültürel sürekliliğin sağlanmasında âşıklık geleneği ve onu temsil eden âşıklar belirleyici bir rol oynamıştır. Âşık edebiyatı, toplumun değerlerini içselleştirerek gelecek kuşaklara aktarmakta; bireylere kimlik kazandırarak özellikle gençlerde millî şuur ve bilinç oluşmasına katkı sağlamaktadır. Kültürel sürdürülebilirlik bağlamında bu işlev son derece değerlidir.

Bu nedenle âşıkların sözlü kültürden beslenen şiirleri, genç kuşaklar için yol gösterici bir nitelik taşımaktadır. Günümüz âşıklarının şiirlerinde estetik kaygıdan çok ahlâkî değerlerin öne çıktığı görülmektedir. Bu şiirlerde olumsuz temalar olarak yolsuzluk, fakirlik, cehalet, zaman ve hayat karşısında serzeniş, ahlâkî yozlaşma, yalan söyleme, fitne, kibir ve kul hakkının ihlali eleştirilirken; olumlu temalar arasında ise cömertlik, gurbet ve özlem bilinci, millî birlik, farklılıklara saygı, kendini bilme, dürüstlük, aile büyüklerine saygı, onların duasını alma, nasihat kültürü, minnet etmeme, gönül kırmama, alçakgönüllülük ve kul hakkına riayet etme değerleri öne çıkarılmaktadır. Böylece âşık edebiyatı, bireyi ve toplumu ahlâkî açıdan yönlendiren güçlü bir değerler sistemi sunmaktadır.

Âşıklık geleneği başlangıçtan günümüze uzanan süreçte değişmeyen bazı millî ve manevi değerleri yaşatmaya devam etmiştir. Bu değerlerin genç kuşaklara aktarılması da geleneğin önemli işlevlerinden biridir. Nitekim eski ozanların topluma öğüt verme geleneği, onların yerini alan âşıklar tarafından da sürdürülmektedir. Halkın gözünde Tanrı'ya yakın görülen âşıkların sözlerinde bir tür hikmet ve derinlik aranmakta; âşıklar da bu beklentiye şairliklerinin bir gereği olarak karşılamaaktadır (Kabaklı, 2008: 30). Bu metin, âşıklık

geleneğinin yalnızca bir sanat faaliyeti olmadığını; aynı zamanda toplumsal değerleri koruyan ve aktaran güçlü bir kültürel kurum olduğunu vurgulamaktadır. Âşıklık geleneği, tarihsel süreç boyunca millî ve manevi değerleri canlı tutarak kuşaktan kuşağa aktarmış, özellikle gençlerin bu değerlerle buluşmasında önemli bir rol üstlenmiştir. Eski ozanlardan devralınan öğüt verme ve yol gösterme işlevi, âşıklar aracılığıyla devam ettirilmiş; âşıklar toplumun ahlâkî rehberi olarak görülmüştür. Halkın âşıkları Tanrı'ya yakın, sözlerinde hikmet bulunan kişiler olarak algılaması, onların şiirlerine derinlik ve sorumluluk yüklemiş; âşıklar da bu beklentiye bilinçli bir duruşla karşılamaştır. Bu yönüyle âşıklık geleneği, bireysel sanattan öte, toplumsal bilinç ve değer inşasında etkili bir yapı olarak değerlendirilmelidir.

Yöntem

Bu çalışmanın yöntemsel çerçevesi, insanları geçmişe bağlayan millî ve manevi değerlerin âşıklık geleneği içindeki yansımalarını incelemeye dayanmaktadır. Bir milletin varlığını sürdürebilmesinin, millî ve manevi değerlerini koruması ve yaşatmasıyla mümkün olduğu kabulünden hareketle, çalışmada âşıkların şiirlerinde yer alan bu değerlerin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda dinleyici/okuyucu kitlesinin, âşıklık geleneğini ve âşıkların şiirlerini hangi amaçlarla ürettiklerini tanıması; şiirlerde vurgulanan değerleri fark ederek anlamlandırması hedeflenmiştir.

Çalışmada benimsenen yaklaşım; ailesine, diline, dinine, vatanına ve tarihine bağlı; milletini koruyup yücelten; çalışkan, dürüst, sanata değer veren ve insan sevgisini esas alan birey tipini ideal kabul etmektedir. Bu nitelikler, Türk milletinin temel millî ve manevi değerleri çerçevesinde değerlendirilmiştir. Araştırmada, âşıkların şiirlerinde bu değerlerin doğrudan aktarımı kadar, değer karşıtı tutumlara yönelik eleştirilerin de ahlâkî bir bilinç oluşturma işlevi gördüğü varsayımından hareket edilmiştir.

Yöntemin uygulama aşamasında, âşıklık geleneğinin taşıdığı millî ve manevi değerlerin dinleyici/okuyucuya nasıl yansıtıldığı ve bu değerlerin kültürel bilinç oluşturmada nasıl bir rol üstlendiği değerlendirilmiştir. Böylece âşıkların şiirlerinde yer alan değer odaklı söylemlerin, dinleyici/okuyucu için

kültürel ve eğitsel bir rehber niteliği taşıyıp taşımadığı ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Bulgular ve Yorum

Milli ve manevi değerler, bir toplumu ayakta tutan ve aynı zamanda o toplumun varlığını gelecek nesillere taşıyan vazgeçilmez unsurlardır. Bu değerler, toplumun kültürel yapısının temelini oluşturur. Bu nedenle, kültürün sürekliliği ve kuşaktan kuşağa aktarılması amacıyla, söz konusu değerlerin farklı yollarla nesillere aktarılması gerekmektedir.

Âşıklık geleneği, değerlerin nesilden nesile aktarılması açısından bu anlamda önemli bir görev üstlenir. Adı geçen geleneğin önde gelen icracıları olan âşıklar, bu görevi uzun yıllardır titizlikle yerine getirmektedir. Ancak, âşıklar aracılığıyla değerlerin aktarılması sürecinde, geleneksel yapının korunması kadar, değişen ve gelişen çağın gereksinimlerine uygun biçimde yeniden düzenlenmesi de önemlidir. Bu süreç, eğitim kurumları ve kitle iletişim araçları aracılığıyla planlı bir şekilde yürütülmelidir. Uygulamada; geleneğin icracıları, aileler, eğitimciler ve toplumun kanaat önderleri önemli roller üstlenmelidir. Sanatın icrası, değerlerin aktarılması için bir araçtır; asıl önemli olan, bu değerlerin muhatapları tarafından içselleştirilmesidir. Eğer bu süreç, değerlerin alıcılarına ulaşmazsa, toplum açısından bir fayda sağlamayacaktır. Dolayısıyla, âşıkların dilinden ve sazının telinden doğan değerler, bilinçli bir şekilde okuyucu kitlesine aktarılmalı; genç kuşaklar bu değerleri özümlediğinde, gelecekte de bu şuur ve bilinçle aktarımı sağlanacaktır. Bu bağlamda, geçmişten bugüne kültürel mirasın korunması, öğretilmesi ve gelecek nesillere aktarılması sürecinde âşıklar ve geleneğin aktarıcıları göz ardı edilmemelidir.

Bu açıklamalar doğrultusunda, günümüz âşıklarının söz ve saz aracılığıyla gelecek kuşaklara aktardıkları milli ve manevî değerler, mevcut derleme ve-rileri ışığında aşağıdaki başlıklar altında incelenebilir.

1. Yolsuzluk, Fakirlik, Cömertlik ve Mal-Mülk

Âşıkların şiirlerinde yolsuzluk, mal ve mülk hırsı olumsuz bir tutum olarak eleştirilmiş; buna karşılık cömertlik, helâl kazanç ve paylaşma olumlu değerler olarak öne çıkarılmıştır. Fakirlik, yalnızca maddi bir durum değil, insanî

ve ahlâkî bir sınav olarak ele alınmıştır. Âşık Firkatî dörtlüğünde kişilere parasına veya maddi durumuna göre değer verilmesine büyük bir üzüntüyle yaklaşır (Üneş, 2017: 101). Bu anlayışı aşağıdaki dörtlükte vurgular:

*Geçenlerde gittim gördüm halini
Haram paralardan çekmez elini
Kemer kavrayamaz olmuş belini
Şu Agop'un kazı imiş müdür bey (K.K.1).*

Âşıkların şiirlerinde mal ve mülk hırsının olumsuz bir tutum olarak değerlendirildiğini; buna karşılık helâl kazanç, kanaatkârlık ve alçakgönüllülüğün ideal değerler olarak öne çıkarıldığını göstermektedir. Firkatî, insanların parasına veya maddi gücüne göre değer görmesini büyük bir üzüntüyle karşılamakta; bu durumu ahlâkî bir çöküş olarak değerlendirmektedir. Ona göre gerçek olgunluk, maddiyata önem vermemekte; insanın özünde doğru, adil ve dürüst olmasında yatmaktadır. Bu bağlamda fakirlik, yalnızca maddi bir yoksunluk değil, insanın ahlâkî duruşunu sınavan bir imtihan olarak ele alınmaktadır. Firkatî'nin eleştirisi, toplumsal adalet ve ahlâk anlayışını güçlendirmeyi amaçlayan didaktik bir yön taşımaktadır.

Âşık Selmani ise maddiyatın insanların düzenini bozduğunu ve Hakk'ı bulmalarını engellediğini ifade eder (Avşar, 2012: 111). Ona göre dünya malına tamah etmek yanlıştır:

*Alanlar da bıktı satan da bıktı,
Üst üste yüklenen zam yüklerinden (Avşar, 2012: 111).*

Seyranî ise malın miktarına değil, şükrüne önem verilmesi gerektiğini şiirlerinde işler (Kasır, 1984: 106). Ona göre mal azaldıkça insanın şükrü daha da artmalıdır. Şöyle ki:

*Âşık sazını alınca
Hak nişanın oklamalı
Elde varı azalınca
Dilde şükrü çoklamalı (Kasır, 1984: 106).*

Bu dörtlük, maddî durumu ne olursa olsun insanın şükretmesini ve manevi değerleri ön planda tutmasını öğütlemektedir. Âşık, sazıyla söylerken hem

hayatın zorluklarına karşı sabırlı olmayı hem de elindekini takdir etmeyi vurgular; böylece maddi eksikliklerin, insanın manevî zenginliğini gölgelemesi gerektiğini ifade eder.

Sümmanî malın kaynağına dikkat edilmesi gerektiğini ve özellikle kadın tarafından gelen mala karşı mesafeli olunması gerektiğini vurgular (Erkal, 2007: 212).

*Yiğit isen bozuk ahvâlde kalma
Meslek buldum diye fakiri yolma
Nasihat istersen hiç göğüs germe
Bir karıdan gelen maldan uzak ol* (Erkal, 2007: 212).

Bu dörtlükte Sümmani, ahlâkî uyarı ve toplumsal sorumluluk mesajı taşımaktadır. Âşık, yiğitliğin yalnızca güç ve cesaretle değil, doğru ve adil davranmakla ölçüldüğünü vurgular. Fakire zarar vermemek, başkalarının emeğine saygı göstermek ve kolay yoldan kazanç peşinde koşmamak öğütlenir. Ayrıca, güç ve mal elde etmenin kibir veya haksızlık bahanesi olmaması gerektiği ifade edilir; maddi kazanç kadar manevî duruşun da önemli olduğu vurgulanır. Haram kazanç ve mal hırsı eleştirilmiş; gerçek olgunluğun helâl kazanç ve alçakgönüllülükte olduğu vurgulanmıştır.

Kısaca değerlendirecek, art arda gelen ekonomik zorluklar, toplumsal dengeyi bozmakta ve insanları Hakk'ı bulmaktan uzaklaştırmaktadır. Maddi imkân az olsa da şükretmenin önemi; manevî zenginliğin maddiyat karşısında değerli olduğu öğütlenmektedir. Güç ve meslek edinmenin haksız kazanca veya fakire zarar vermeye bahane olmaması gerektiği; adalet ve doğruluk ön plana çıkarılmıştır.

2. Gurbet-Özlem-Anne-Baba ve Ataya Saygı, Sevgi

Âşık Fırkatî, şiirlerinde gurbet, gariplik ve yalnızlık duygularını sıkça işler. Doğduğu yerden çeşitli sebeplerle ayrılan kişi, gurbette yalnızlık ve yabancılık hisseder (Üneş, 2017: 82-83). Âşık, bu durumu genç ömrünü çürüten bir zalim gibi nitelendirir ve saziyle birlikte sözlerini, gurbette yaşadığı sıkıntıları bir nebze olsun hafifletmek için kullanır.

*Zalim gurbet genç ömrümü çürüttü
Eller beni bu hallere getirdi,
Hazan vurdu yaprağımı kuruttu,
Yeller beni bu hallere getirdi (K.K.1).*

Bu dörtlük, gurbetin ve özlemin birey üzerindeki yıpratıcı etkisini dile getirir. Âşık, uzak kaldığı aile ve sevdiklerine duyduğu özlemi, gençliğinin ve yaşam enerjisinin zayıflamasıyla ifade eder; böylece aileye, anne-babaya ve ataya duyulan sevgi ile bağlılığın değerini vurgular.

Firkatî, sılaya duyduğu özlemi de şiirlerinde derin bir şekilde yansıtır. Özellikle genç yaşta ilini terk etmek zorunda kalmasının etkisi, ayrılık ve özlem temalarını beslemiştir.

*Firkatî sıladan ayrı,
Kulun kula olmaz hayrı,
Yaradan Mevlâ'dan gayrı,
Dost arama bulamazsın (K.K.1).*

Firkatî'nin sılaya, yani memlekete ve ailesine duyduğu özlemi yansıtır. Ayrılığın getirdiği yalnızlık ve duygusal boşluk, dost ve güven arayışında bile Mevlâ'dan başka gerçek bir dayanak olmadığını vurgulayarak, özlem ve bağlılık temalarını derinleştirir.

Karacaoğlan, anne ve babanın değerini anlamayanların pişmanlığını dile getirir ve onları insanın arkasını yaslayabileceği dağlar gibi görür.

*Tükendi cünbüşüm yoktur gıybetim
Bir yatsıya kaldı benim mühletim
Bilemedim ana-baba kıymatın
Arkamızda karlıca bir dağ imiş*

Diyen Karacaoğlan anne-baba ve ataya duyulan saygı ile kıymetin geç fark edilmesini dile getirir. Âşık, hayatın son anlarına yaklaşırken özlem ve pişmanlık duygusunu vurgular; böylece aileye bağlılığın değerini ve farkına varmanın önemini gösterir.

Seyranî şiirlerinde, anne ve babanın rızasını almayı, beddualarından kaçınmayı bir düstur olarak benimser (Yüksel, 1987: 126).

*Anandan babandan beddua alma
Anlar rızâsından sen geri kalma
Tuz ekmek bilmeze kılıcın salma
Bir de emânete etme hıyanet* (Yüksel, 1987: 126).

Yine bu dörtlükte de aileye saygı, sadakat ve güvenilirlik üzerine öğüt verir. Âşık, anne-babanın duasını almanın önemini; emanete ihanet etmemenin ve sorumluluk bilinciyle hareket etmenin gerekliliğini vurgular.

3. Zamandan ve Hayattan Şikâyet

Zamandan yakınma, âşıklık geleneğinde temel temalardan biridir. Âşıklar, yaşadıkları çağın ahlâkî ve sosyal durumunu, değişmelere karşı halkın olumlu ve olumsuz tepkilerini şiirlerinde işlerler. Dünyanın gidişatı düzenin bozulması ve felekten şikâyet, âşıkların şiirlerinde sıkça rastlanan temalardır. Genellikle, istedikleri gibi yaşam süremeyen âşıklar zamanı ve çevrelerini eleştirmişlerdir.

Âşık Firkatî, dünya düzeninin bozulduğunu, dönemin eskisi gibi olmadığını, insanların giderek kötüye gittiğini ve başa geçenlerin milleti dolandırdığını dile getirir. Bu şikâyetlerini sosyal ve siyasi taşlamalarla ifade etmiştir (Üneş, 2017: 96). Firkatî, şiirlerinde zamanı değerlendirirken özellikle devrin yöneticilerinin zaaflarına değinir ve halkın fakirleşmesini, alım gücünün düşmesini eleştirir.

*Bakan beyim bir istidam var sana
Sözlerim kalmasın hasıraltında
Cevabını geciktirme yaz bana
Okuyup kalayım tesir altında* (K.K.1).

Bu dörtlük, zamana ve toplumsal düzene yönelik eleştiriye yansır. Firkatî, dönemin yöneticilerinin zaaflarını ve halkın fakirleşmesini dile getirerek, toplumsal adaletsizlik ve bozulmuş düzen karşısındaki rahatsızlığını ifade eder.

Firkatî, toplumsal düzenin bozulmasında en büyük sorunun kültür yozlaşmasından kaynaklandığını vurgular. Ona göre insanlar medeniyetin tekniklerinden değil kültürel yozlaşmadan etkilenmiş ve toplumun, özellikle yeni

neslin kendi kültürüne yabancılaşmasına yol açmıştır. Bu bağlamda Firkatî, toplumun bugünü ve yarınının halk şiirinde, âşıklarda daha aydınlık ve huzurlu olacağını ifade eder:

*Beyler hayranıyız batının atın,
Elli yıldır koşup hız alıyoruz.
Şu temiz topluma bizi de katın,
Kenardan köşeden toz alıyoruz (K.K.1).*

Firkatî, batıya özentiyi eleştirerek, uygarlık adına yapılan yanlış uygulamaların toplumun ahlâkını bozduğunu belirtir:

*Bizdeki batıya olan özentî,
Müslüman'a küfri çığır açtırdı.
Uygarlık denilen lânet bezenti,
Hayâsız göğüs bağı açtırdı (K.K.1).*

Toplumda sözde aydınların, aslında cahillerin etkili olduğunu belirten Firkatî, değer yargılarının bozulduğunu şöyle dile getirir:

*Aklı fikri durmuş kara cahiller,
Kalem alıp yazarlığa oturdu.
Memleket sırrını satan bahiller,
Düşman ile pazarlığa oturdu (K.K.1).*

Firkatî, şahsını ilgilendiren konularda da zamandan ve felekten şikâyet eder. Bu şikâyet, zamanın gerçek fail olarak kabul edilmesinden değil, olayların ve durumların arzu ve istekler doğrultusunda gerçekleşmemesinden kaynaklanır. Firkatî'nin zamandan şikâyeti, zamanın Cenab-ı Hakk'ın bir kanunu olduğunu bilmesine rağmen, karşılaştığı olumsuzlukların ağırlığını ifade etme biçimidir:

*Dünyada mertlerin kadri bilinmez,
Zaman yahşileri yaman gösterir.
Candan geçmeyince canan bulunmaz
Sanma dost cemalin heman gösterir (K.K.1).*

Benzer şekilde Âşık Selmani, yaşadığı dönemden, felekten ve kötü kadere şikâyet eder. Selmani, zamanın boşluğundan, yaşadığı dönemde doğruluğun ve dürüstlüğün kalmadığından yakını ve toplumda utanma ile hayâ duygusunun azalmasını eleştirir (Avşar, 2012: 109). Verilen dizede,

Gerçektir sözlerim size söyleyim,

Zamane halkının tadı bozuldu (Avşar, 2012: 109).

Zamanın yozlaştığı ve halkın ahlâkî değerlerini kaybettiği yönündeki eleştirisini yansıtır. “Gerçektir sözlerim” ifadesi, şairin iddiasını ve gözlemlerinin doğruluğunu vurgular; “zamane halkının tadı bozuldu” ise toplumdaki dürüstlük, utanma ve hayâ duygusunun azalmasını, ahlâkî değerlerin zayıfladığını ifade eder. Böylece dize, Selmani’nin döneme yönelik toplumsal ve ahlâkî bir şikâyet niteliği taşır.

Âşıklar, yaşadıkları dönemin ahlâkî ve sosyal durumunu, değişmelere karşı halkın tepkilerini şiirlerinde işlemeye devam ederler. Bîrfânî (Ercil, 2008: 168) şiirlerinde şehir hayatının olumsuzluklarından, ahlâkî yozlaşmadan ve dünyanın gidişinin bozukluğundan yakındığı gibi, köyünün güzelliklerini de över.

Şirin köyümden oldum,

Havam suyumdan oldum...

Güzel huyumdan oldum

Şehirde, bu şehirde... (Ercil, 2008: 168).

Âşık dörtlükte, gurbet ve özlem duygusunu yansıtır; âşık, köyünü, doğal yaşamını ve iyi huylarını bırakmak zorunda kalmanın getirdiği kaybı dile getirir.

Bîrfânî, şehir hayatının ahlâkî yozlaşmasını ve kolay yoldan para kazanma eğilimlerini eleştirir:

Bekle ki yol geçit vere,

Çoluk çocuk ekmek göre

Sen koşa dur ey bîçare

Köşeyi dönen kazandı... (Ercil, 2008: 168).

Dörtlükte, insanlar kolay yoldan kazanç peşinde koşarken, sabırlı ve emek verenlerin geride kaldığını vurgular.

Bu dörtlük, hayatın adaletsizliği ve fırsatçılık temasını işler; çaba gösterenlerin bazen geri kaldığını, fırsatları değerlendirenlerin kazandığını vurgular. Halkın ahlâki değerlerini yitirmesi sonucu dünyanın yaşanılmaz hale geldiğini şu şekilde dile getirir.

*Yüzüne güler önünde,
Birfâni eder sonunda.
Güzel dünyamın yanında
Bu dünya da dünya mı ki!* (Ercil, 2008: 168).

Toplumun ahlâkî değerlerini yitirmesi ve ikiyüzlülük üzerinden dünyanın yaşanılmaz hâle geldiğini ifade eder. Birfâni, insanların yüzüne gülerken arkadan kötülük yapmasını eleştirir; böylece toplumdaki güven ve dürüstlük eksikliğine dikkat çeker.

Âşık Mürteza Aksüt de şiirlerinde zamandan şikâyet eder ve bozuk düzene tepki gösterir. O, her şeyin daha iyi ve düzgün olması için bireylerin işlerini hakkıyla yapması gerektiğini vurgular (Güllü, 2014: 103).

*Çalıştığın işe yerinde
Çok çalışman gerekmez mi?
İşin aslını öğrenip,
Doğru yapman gerekmez mi?* (Güllü, 2014: 103).

4. Kul Hakkına Riayet Etme

İslâmî inanca göre, büyük günahlardan biri olan ve Allah'ın asla affetmeyeceği konulardan biri kul hakkıdır. Allah, ayetlerinde insanları kul hakkı ile gelmemeleri konusunda uyarmaktadır. Bu nedenle, kul hakkı toplum nezdinde büyük bir hassasiyetle ele alınmaktadır.

Ruhsatî nasihatnâmesinde kul hakkının alınmaması gerektiğini vurgular ve bunun öbür dünyada, yani gerçek hesaba çekileceğimiz ahirette önemli bir sorumluluk olduğunu hatırlatır (Kaya, 1999: 342).

*Yitirip fikrini ummana dalma
Kul olan bir kulun hakkını alma
Senden aşağıya zulümkâr olma
Sırat Köprüsü 'nde sorgu soran var* (Kaya, 1999: 342).

Bu dörtlük, kul hakkına riayet etmenin önemini vurgular; insanlara haksızlık yapmaktan kaçınmayı öğütler ve öbür dünyada hesap sorulacağını hatırlatarak ahlâkî sorumluluğu ön plana çıkarır.

Gevherî ise “Âdem olan âdem hakkı yetürmez” diyerek insanın kul hakkını gözetmesi gerektiğini dile getirir (Elçin, 1998: 385). Ayrıca kul hakkını yiyenlerin yaptıklarının asla yanına kâr kalmayacağını ve eninde sonunda yaptıklarından sorumlu tutulacağını ifade eder.

*Bilmez misin kanı kanla yumazlar
Kul hakkını el üstünde komazlar
Falan oğlu filân imiş demezler
Ettiğin var ise bulsan gerektir* (Elçin, 1998: 385).

Bu bağlamda âşıklar, toplumun ahlâkî değerlerini ve bireylerin birbirlerine karşı sorumluluklarını şiirleri aracılığıyla hatırlatmakta; kul hakkına riayet etmenin hem dünyevi hem de uhrevî önemini vurgulamaktadır.

5. Kanaatkâr Olma

Toplumda bireylerin mutsuzluk, sürekli psikolojik rahatsızlık ve rahatlatıcı ilaç kullanımı gibi durumlarının önemli sebeplerinden biri, kanaat duygusunun eksikliğidir. İnsanlar yiyecek ekmek bulmakta zorlanırken, elindekilerle yetinmeyip fazlasını talep etmeleri, kanaatkârlığın yokluğunu ortaya koymaktadır. Atalarımızın “Kanaat gibi devlet olmaz” sözü, elindekine razı olmanın ve açgözlü davranmamanın önemini vurgulamaktadır. İnsan doğasında var olan “daha çok isteme” eğiliminin mutluluk getirmediği, aksine bireyi hırsların esiri hâline getirerek sosyal yaşamdan soyutladığı görülmektedir.

Levnî, insanın açgözlü değil, kanaatkâr olması gerektiğini şiirlerinde şu şekilde dile getirir (Köprülü, 1962: 428).

*Yâr ile ettiğin kavle ver karar
Kâr etmezsen bâri eyleme zarar
Aza kanâat et, olma tama'kâr
Ucuz satan tizcek satar demişler* (Köprülü, 1962: 428).

Dörtlükte, kanaatkârlık ve ölçülü davranış mesajı verir. Levnî, açgözlülükten kaçınılmasını; hem insan ilişkilerinde hem ticarete zarar vermemeyi ve

eldekiyle yetinmeyi öğütler.

XIX. yüzyıl şairi Dertli (Köprülü, 2004: 711) ise kanaat tacını takanların, sultanlara ve hanlara asla minnet etmeyeceğini ifade eder:

Mü'minler işine münâfık şaşa

Münkirler başını ko vursun taşa

Kanâat tacını giyince başa

Ne sultana minnet, ne hâna minnet (Köprülü, 2004: 711).

Bu bağlamda, âşıkların şiirleri aracılığıyla kanaat duygusunun önemi ve bireylerin sosyal huzura ulaşabilmesinde rolü vurgulanmaktadır. Kanaatkâr olmak, hem bireysel hem de toplumsal mutluluk için temel bir değer olarak görülmektedir.

6. İyilik Etme İyilik Bulma, Hoşgörülü Olma

Toplum olarak birlikte yaşadığımız bu hayatta, iyilikten öte bir değer olmadığımız ve yaşamımızı birbirimize iyilik yaparak kolaylaştırabileceğimizi âşıkların şiirleri aracılığıyla öğrenmekteyiz. Atalarımızın da ifade ettiği gibi, “İyilik et denize at; balık bilmezse Halik bilir” sözü, iyiliğin yalnızca belirli kişilere değil, yeryüzündeki tüm canlı ve cansız varlıklara yöneltilmesi gerektiğini vurgular. Âşık Ömer (Köprülü, 2004: 259-260) ise iyiliği hayat felsefesi hâline getirenlerin toplumda her zaman iyi olarak anıldığını şu dörtlülükle ifade eder:

Âkil olan âkil sözün tuttular

Yamana yahşiye iyilik ittiler

İyikle cihanı gör terk ettiler

İyiliğinâminanişâne kaldı (Köprülü, 2004: 259-260).

Âşıkların şiirlerinde, iyiliğin zamanında ve doğru şekilde yapılmasının anlam kazandığı vurgulanmaktadır.

Kuloğlu, dünyanın faniliğini göz önünde bulundurarak kötülük yapanların eninde sonunda kötülük göreceğini belirtir ve toplumun bilinçlenmesi açısından bireylerin iyilik yapması gerektiğini önemle vurgular:

*Sen sanırsın ki edenler bulmaya
Kimi gördün şu cihanda ölmeye
Kangı günü gördün akşam olmaya
Gönül şen ol, niçün melûl olursun* (Üneş, 2023: 174).

Birfâni (Ercil, 2008: 86) ise insanlara dil, din ve ırk ayrımı gözetmeksizin iyilik etmeyi öğütler. İnsanların gönül zenginliğine ve güzelliğine önem vererek tüm insanları sevmeyi şiirlerinde ifade eder:

*Hoşgörüden yoksun olan insanlar
Ne Hakk'ı düşünür, ne halden anlar
Bir gönül yapmayla can olur canlar
Dünyayı yeniden kurar hoşgörü* (Ercil, 2008: 86).

Tatlı dilin yılanı deliğinden çıkarması gibi, hoşgörünün de imkânsız görünen şeylerin gerçekleşmesini sağladığı âşıkların şiirlerinde vurgulanır:

*Dikenli bahçeye güle gidilir,
Yaban arısına bala gidilir.
Ateşler üstüne bile gidilir
Gelinir hoşgörü olduğu zaman* (Ercil, 2008: 86).

Hoşgörülü bireyler, toplumda en güzel insani vasıflara sahip olan kişilerdir. Birfâni, hoşgörünün önemini ve öfkenin sonuçlarını şu dörtlülle hatırlatır:

*Her yanlış yüzü vurmaz anında,
Mahcup etmez bakasının yanında...
Öfkeli zamanda, bir hırs sonunda
Verilen en güzel karar hoşgörü* (Ercil, 2008: 86).

Ahmet Yesevî, Mevlâna ve Yunus Emre'yi hocaları olarak kabul eden âşıklık geleneği temsilcileri, onların insan sevgisi ve hoşgörü anlayışını şiirlerine ve gönüllerine işlemişlerdir. Bu sayede iyilik ve hoşgörü değerleri nesilden nesile aktarılmaktadır.

7. Dostluk ve Kardeşlik

Birfâni'nin dostluk ve kardeşlik konulu şiirlerinde, Ahmet Yesevî, Mevlâna, Yunus Emre gibi büyük şahsiyetlerin etkisi belirgindir. Âşığımız,

günümüz insanının en çok ihtiyaç duyduğu bu değerleri, insan ruhunun derinliklerine inen bir üslupla ve sade bir dille ele almıştır.

Birfâni, gerçek dostların azaldığı bir dönemde dostun nasıl olması gerektiğini şu dörtlülle ifade eder:

*Sadık dost dostundan gözüün ayırmaz
Dostu koyup bakasını kayırmaz
Cevrinden usanıp yaka sıyırmaz
Dost dostun halinden bilir ey dostum* (Ercil, 2008: 86).

Dostluğa büyük önem veren âşık, bu konuda Yunus, Mecnun, Kerem ve Mevlâna'yı örnek alır ve dostluk yolunda onlarla birlikte yürünmesi gerektiğini vurgular:

*Yunus'la yoldaş olalım,
Mecnun'u gerçek kılalım;
Kerem'den odlar alalım
Yanalım dost diye diye...
Uğrayalım Mevlâna'ya
Dönelim dost diye diye...* (Ercil, 2008: 153).

Atalar sözü ve destan geleneğinde Levnî ise, “Dost acı söyler” gerçeğinden hareketle dostluğu şöyle değerlendirir:

*Arzeyle bu pendî kendi özüne
Dost addetme her gülünü yüzüne
İncinme dostunun doğru sözüne
Doğru söz insana batar demişler* (Üneş, 2023: 175).

Âşık Mürteza Âksüt ise “İnsan olan gelir yola” adlı şiirinde, insanların kötü emellerini ve hırslarını bir tarafa bırakıp anlaşma yoluna gitmeleri gerektiğini vurgular (Güllü, 2014: 96). Herkesin aynı anne ve babadan dünyaya geldiğini, dolayısıyla kardeş olduğunu şu dizelerle ifade eder:

*Kavga etme kardeşindir,
Akraba bacın, eşindir
Ya bir dostun tanışındır,
Dostu bulsan anlaşılarak* (Güllü, 2014: 96).

Dostluğa verdiği değeri şiirlerinde sıkça dile getiren Bîrfânî, bu önemi bir şiirine “Dostluk” başlığını vererek şu mısralarla açıklamıştır:

*Bu din, mezhep lâik görüş olmazsa,
Hepsi insan deyip eşit tutmazsa,
Irkı, dili için kurşun atarsa,
İnsan birbirine hiç dost olur mu?* (Güllü, 2014: 96).

Bu şiirlerde ortaya konulduğu üzere, dostluk ve kardeşlik âşıklar için sadece bireysel bir değer değil, aynı zamanda toplumsal yaşamın da temel direklerinden biridir.

8. Kendini Beğenmeme

Kendini beğenmek, başkalarını küçümseyerek kendini onlardan üstün ve önemli görmek anlamında kullanılmaktadır. Bu tutum, bireyde yalnızca kendi değerini görmesine yol açarken, toplumda diğerlerinin değerini yok sayar. Böyle insanlar, kendilerinden başkasının üstün olamayacağını zanneder ve yalnızca kendi beğenilerinin geçerli olduğunu sanırlar; aslında bu durum, toplumsal değerler açısından acınası bir hâl olarak değerlendirilir.

Ozan ve âşıklarımız, kibirli tutumları toplum değerleri açısından uygun bulmamış ve şiirlerinde bu davranışları eleştirerek mesaj vermişlerdir. Ruhsatî, kibirli bir kimseyi şöyle tenkit eder (Kaya 1999: 117).

*Bir kimsede olsa kibir
Yüzün dola yüzünden kaç
Anın mayası bozuktur
Selam verme pozundan kaç* (Kaya 1999: 117).

Aynı şekilde, kibirli kişilerin özünde bir eksiklik bulunduğunu, neredeyse sütünlerinin bozuk olduğunu şu dörtlülle dile getirir (Kaya 1999: 118).

*Gel gözüm sana yazıktır
Yanaşma sütü bozuktur
Gün olsa bir hayrı yoktur
Ruhsat üşü yazından kaç* (Kaya 1999: 118).

Bu şiirlerde ortaya konduğu üzere, kibirli ve kendini beğenmiş tutumlar, âşık geleneğinde hem bireysel hem de toplumsal açıdan eleştirilmiş ve doğru davranışın tevazu ve başkalarına saygı olduğu vurgulanmıştır.

9. Milli Birlik ve Vatanseverlik

Firkatî, milliyetçi bir ailenin çocuğu olarak yetişmiş ve vatanını, milletini seven bir âşıktır. Âşık edebiyatımızda, Türklük şuuruyla yaşayan ve bunu şiirlerine yansıtan şairler arasında önemli bir konuma sahiptir. Şiirlerinde ağırlıklı olarak millî konulara yer veren Firkatî, vatanın eşsiz bir değer olduğunu bilir ve onu korumanın, sevmenin yolunun çalışmaktan geçtiğini ifade eder. Ayrıca, vatan sevgisinin imanla bağlantılı olduğunu vurgular ve yapılan her eylemin Hakk'ın rızasını kazanmak amacıyla gerçekleştirilmesi gerektiğini şu dörtlüklerle dile getirir:

*Hakk yolunda çıkmalıyız sefere,
Oturmakla ulaşılmaz zafere,
Bu vatani kaybedersek bir kere,
Böyle vatan bulamayız erenler (K.K.1).*

*Der Firkatî dağlar duman olmazsa,
Hayat durur umut, güman olmazsa.
Hubbül vatan, minel-iman olmazsa,
Kanımızla sulamayız erenler (K.K.1).*

Firkatî, şiirlerinde Türklük duygusunu tavizsiz bir şekilde işler; onun için vatan en önde gelir, gerisi teferruattır. Şöyle ki;

*Cennettir vatanın yanı yöresi
Cumhuriyet bu milletin töresi
Kan ile yoğruldu her bir karesi
Şükranlar borçluyuz yerde yatana(K.K.1).*

Firkatî burada millî birlik ve vatanseverlik temasını işler. Vatanın kutsallığı, Cumhuriyetin değerleri ve bağımsızlık için verilen fedakârlık vurgulanır; toprağa düşen şehitlere minnet ve şükran borcu dile getirilir.

Ayrıca, askerliğin kutsal bir görev olduğunu ve Mehmetçiğin ölümsüz kahramanlar olduğunu vurgular:

*Vatan borcu askerlikten kaçılmaz,
Kötü damga alamayız erenler.
Yiğit olan yiğitlerden seçilmez,
An'aneyi bölemeyiz erenler (K.K.1).*

Fırkatî, vatan sevdalılarının duygularını ve düşüncelerini dile getirir; bayrağın altında toplanmayanları ve ikilik çıkaranları Türk saymayacak kadar coşkulu bir duygu taşır:

*Uğrasam da bin bir türlü zulüme,
Devam edeceğim yine yoluma.
Vatanımda gem vurdurmam dilime,
Burası Türkiye, Çin'de değilim (K.K.1).*

Günümüzde Batı kültürüne özentiyi de eleştiren Fırkatî, Türk olmakla övünen, Türkçenin güzelliklerini koruyan ve kültürel yozlaşmadan dertlenen bir şahsiyettir. Onun şiirlerinde Türkün manevi dünyası, tarihi, güzel sanatları ve gelenekleri sürekli dile getirilir; kültürümüze ve milli değerlerimize sahip çıkılmasının önemi vurgulanır:

*Kültür oldu disko ile baleri,
Biz gerici olduk onlar ileri.
Demokrasinin havarileri,
Başa geçip Sezarlığa oturdu (K.K.1).
Anlayana dört kitabın dördü bir,
İmanı bir, ikrarı bir, virdi bir,
Sever isek Çerkez, Türkmen, Kürdü bir,
Gider gözlerdeki şaşı sevgiyle (K.K.1).*

Bu yaklaşım, millî birliği sağlamak, kardeş kavgalarını önlemek ve Türkiye üzerinde oynanan oyunlara karşı durmak amacını taşır. Fırkatî'nin milli duyguları şiirlerinde nakış nakış işlenmiş olup, dönemin kültürel farklılıkları, millî konular ve kahramanlık temaları aracılığıyla ifade edilmiştir. Yeni neslin boşvermişliği ise şairin şiirlerinde sitem ve kızgınlık olarak kendini göstermiştir.

Millî değerlerimizden olmazsa olmaz olan Atatürk ve Türklük konusunu Âşık Mürteza Aksüt, şu dörtlükle dile getirir:

*Bedenim topraktır, Tanrı'ya tektir.
Soyumuz cömertlik, yüksek karakter,
Çizmiştir Atatürk, Türklüğüm yeter,
Kardeş sorar mısın aslımı benim? (Güllü, 2014: 34).*

Posoflu Âşık Zülaliye ait olan ve Zeyrek'in aşağıda verdiği dörtlükte anlattığına göre millet, tek tek bireylerden oluşsa da aslında ortak bir kaderi paylaşan büyük bir bütündür. Vatan söz konusu olduğunda herkes yaşı ne olursa olsun sınırları korumaya koşar. Toprağın bir karışının bile alınmasına tahammül edilmez; gerekirse daha büyük engeller aşılr. Zeyrek, milletin kararlılığını ve vatani hiçbir şartta bırakmayacağını güçlü bir millî irade olarak dile getirmektedir.

*Biz zerreden bir kütleyiz bir ülkede yaşarız,
Yediden yetmişe dek serhatlara koşarız,
Bir ayak toprak alsalar biz iki dağ aşarız,
Dünya alt-üst olmayınca bu vatani vermeyiz (Zeyrek, 1990: 189).*

Dörtlük, işlevsel halk biliminin kimlik oluşturma boyutunda ele alındığında, millî kimliği besleyen temel duyguların güçlü bir şekilde işlendiği görülmektedir. Âşık, “zerre” ve “kütle” imgelerini kullanarak bireyin toplum içindeki yerini anlamlandırmakta; her ferdin millet bütününe vazgeçilmez bir unsuru olduğunu vurgulamaktadır. Bu yaklaşım, bireysel benliğin ancak millî topluluk içerisinde anlam kazandığına işaret eder (Toprak, 2025: 189).

Dörtlükte yer alan vatan vurgusu, toprağın kutsallığını ve korunması için yapılan fedakârlıkların yüceltilmesini merkezine alır. Vatan uğruna gösterilen bu fedakârlıklar, millî kimliğin sadece soyut bir aidiyet değil, ortak bir mücadele ruhuyla somutlaşan bir değer olduğunu hissettirir. Böylece vatan, millet ve mücadele kavramları, toplumun ortak hafızasında birleşen ve bir milleti ayakta tutan duygusal bağların birer simgesine dönüşür.

Bu bağlamda, dörtlük hem bireyin millete aidiyetini hatırlatmakta hem de ortak değerlerin etrafında birleşmenin millî kimliği pekiştirdiğini

göstermektedir. Âşığın ifadesinde vatan sevgisi, millet bilinci ve birlik idealinin bütüncül bir anlam örgüsü oluşturduğu açıkça görülmektedir.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Bu çalışma, Türk halk şiirinde yer alan millî ve manevî değerleri, âşıkların bakış açısı ve söylemleri üzerinden incelemiştir. Araştırmanın odağı, değerlerin kendisi değil, âşıkların bu değerlere nasıl yaklaştığı, onları nasıl yorumladığı ve toplumla paylaştığıdır. Bulgular, âşıkların şiirlerinde doğruluk, kanaatkârlık, iyilik, vatanseverlik ve kul hakkına riayet gibi olumlu değerleri ön plana çıkardığını; yolsuzluk, mal hırsı, ahlâkî yozlaşma ve toplumsal adaletsizlik gibi olumsuz durumları eleştirdiğini göstermiştir. Böylece âşıklar, toplumsal düzenin korunmasına ve bireysel ahlâkî bilincin oluşmasına katkı sağlayan birer kültürel rehber işlevi görmektedir.

Analizler, âşıklık geleneğinin tarihsel süreç içinde geniş bir temsilci ağına sahip olduğunu ve kültürel miras açısından önemli bir potansiyel taşıdığını ortaya koymaktadır. Halk edebiyatındaki masal, fıkra, efsane, destan ve türküleri gibi, âşıklık geleneği de çok çeşitli konulara açıktır; nitelik olarak “deniz derya” benzetmesine uygundur. Bu nedenle, geleneğin icracılarının değerleri yorumlama biçimleri daha detaylı incelenmeli ve kaynaklar kapsamlı biçimde değerlendirilmelidir.

Ayrıca, âşıkların değerleri işleyiş biçimlerinin dünya kültüründeki benzer örneklerle karşılaştırılması, geleneğin evrensel bağlamda anlaşılmasını güçlendirecektir. Elde edilen bulguların daha geniş ölçekli çalışmalarla desteklenmesi, âşıkların değerlere bakışının farklı boyutlarının keşfedilmesi ve bu geleneğin hem kültürel hem de eğitsel açıdan sürdürülebilir hâle getirilmesi önemlidir. Böylece, hem kültürel miras korunabilir hem de toplum genelinde değerlerin aktarımı güçlendirilmiş olur.

KAYNAKÇA / REFERENCES

- Artun, E. (2011). *Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı*, Karahan Kitabevi.
Avşar, M. (2012), *Tokat'ta Âşıklık Geleneği ve Âşık Selmani*, Tokat Belediyesi Kültür Hizmeti.
Alay, O. (2019), *Türk Dili*, Varlık dergisi 112749, 2017-6-1017.
Başpınar, F. (2013). *Garâmî: Dîvân*. Yedirenk Yayınları.
Boratav, P. N., (1992). *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, Gerçek Yayınevi.

- Ercil, M. (2008). *Malatyalı Âşık Bîrfânî (Hayatı, Sanatı ve Şiirleri)*, (Yayın No. 221718) [Yüksek lisans tezi, Fırat Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Elçin, Ş. (1998). *Gevherî Divanı*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Erkal, A. (2007). *Âşık Sümmânî*, Fenomen Yayınları.
- Güllü, A. (2014). *Malatyalı Âşık Mürteza Aksüt (Hayatı- Sanatı ve Şiirleri)*, (Yayın No. 388109) [Yüksek lisans tezi, İnönü Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- İsmayilov, H. (2011). Ortak Türk Kültürel Değerlerin Taşıyıcısı Olarak Türk Folklorü, *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, Azerbaycan Özel Sayısı- I, 12-16.
- Kabaklı, A. (2008). *Âşık Edebiyatı*, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.
- Kasır, H. A. (1984). *Seyranî*, Acar Matbaacılık.
- Kaya, D. (1999). *Âşık Ruhsatî*, Sivas Belediyesi Kültür Yayınları.
- Köprülü, M. F. (2004). *Saz Şairleri*, Akçağ Yayınları.
- Öztürk, Cafer, (2016), Değerlerin Aktarımı Bağlamında Âşık Edebiyatı ve Gençlik, *Uluslararası Gençlik ve Ahlâk Sempozyumu*, S. (32), 223-237.
- Toprak, A. (2025). Posoflu Âşık Zülalî'nin Şiirleri: İşlevsel Halk Bilimi Kuramıyla Yeniden Okuma, *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 39(2025), 181-198.
- Üneş, H. (2018), *Âşık Firkatî (Hayatı, Sanatı, Şiirleri ve Hikâyeleri)*, Artikel Yayıncılık.
- Üneş, H. (2023). Anadolu Coğrafyasında Âşıklık Geleneği ve İnsan, Mekân, Kültür Açısından Değerler. Multidisipliner Yaklaşımlarla Coğrafya Dergisi, 1(2), 164-182, <https://doi.org/10.29329/mdag.2023.556.5>
- Yüksel, H. A. (1987). *Âşık Seyrânî*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Zeyrek, Y. (1990). Âşıklar Serdarı Posoflu Âşık Zülâlî. Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Sözlü Kaynaklar

K.K.1: 1946 yılında Erzurum Şenkaya Kömürlü köyü doğumlu, terzilik, çiftçilik yapmıştır. Şu anda Kayseri’de büyük oğlu ile beraber reklam işi yapmaktadır. (Görüşme tarihi: 11. 11. 2024)

Extended Abstract

This study investigates how national and spiritual values are conveyed and interpreted through the language and performances of âşıks (folk poets) in Turkish folk poetry. Âşık literature represents one of the oldest and most influential traditions of Turkish oral culture, where poetry is performed with the accompaniment of the saz, a traditional stringed instrument. Beyond expressing personal emotions and thoughts,

âşık poetry functions as a key mechanism for transmitting societal, moral, and ethical values across generations. The study aims to explore the ways in which âşıks integrate individual experiences with collective concerns to cultivate ethical awareness, reinforce communal bonds, and shape shared moral consciousness.

The research focuses on a range of themes that reflect both positive and negative social and moral values, including corruption, homesickness (*gurbet*), family love, critique of time, respect for others' rights (*kul hakkı*), contentment, benevolence, friendship, and patriotism. The sample includes prominent âşıks such as Âşık Fırkatî, Seyranî, Sümmânî, Karacaoğlu, Ruhsatî, Âşık Veysel, Bîrfânî, Kuloğlu, Âşık Mürteza Aksüt, and Levnî. Data were collected from their poetic works and analyzed using document analysis. A thematic coding approach was employed, classifying recurring motifs and messages as either positive or negative in terms of moral and societal significance. This methodological framework enabled an in-depth examination of the dual role of âşıks as both promoters of ethical values and critics of behaviors that undermine social cohesion.

Findings indicate that positive themes emphasized in âşık poetry include honesty, lawful earning, contentment, benevolence, tolerance, human love, familial devotion, and patriotism. Notably, themes of homesickness and longing are expressed with profound emotional depth, particularly in the works of Fırkatî and Karacaoğlu. Conversely, negative themes such as corruption, greed, moral decline, and the erosion of social order are frequently highlighted as cautionary narratives. The study demonstrates that through these contrasting portrayals, âşıks actively guide their communities, reinforce moral responsibilities, and critique behaviors that threaten societal stability.

Furthermore, âşıks are shown to act not merely as performers but as custodians of cultural heritage. Their itinerant lifestyle, improvisational skills, poetic duels, and narrative performances contribute to the preservation and dynamic transmission of cultural and ethical values. The performative aspect of âşıklık, including the musical accompaniment, ensures that values are internalized both cognitively and emotionally, enhancing their societal impact. This dual function—artistic expression combined with moral education—positions âşıks as essential mediators of national and spiritual consciousness.

In conclusion, the âşık tradition represents a robust social and cultural institution that links past and present, preserving and transmitting Turkey's moral and cultural heritage. By promoting positive ethical values while critiquing negative behaviors, âşıks contribute to both individual moral development and collective societal awareness. The study highlights the importance of documenting, teaching, and promoting

the âşık tradition as a living cultural and educational resource. Comparative studies with similar oral literary practices worldwide could further illuminate the universality, adaptability, and resilience of oral traditions in transmitting ethical and cultural values. Sustaining this heritage requires intentional efforts to integrate traditional forms with contemporary social contexts through education, family, and media channels, ensuring the continuity of national and spiritual values for future generations.

Genişletilmiş Özet

Bu çalışma, Türk halk şiirinde âşıkların dil ve performansları aracılığıyla ulusal ve manevi değerlerin nasıl aktarıldığını ve yorumlandığını incelemeyi amaçlamaktadır. Âşık edebiyatı, Türk sözlü kültürünün en köklü ve etkili geleneklerinden biri olarak, sadece bireysel duyguları ve düşünceleri yansıtmakla kalmaz; aynı zamanda toplumsal ve ahlaki değerlerin kuşaklar boyunca aktarılmasında önemli bir rol oynar. Araştırmada, âşıkların kişisel deneyimleri ile toplumsal kaygıları birleştirerek etik ve kültürel farkındalık oluşturduğu ve toplumsal bağları güçlendirerek ortak bir moral bilinç geliştirdiği vurgulanmaktadır. Çalışma, özellikle yolsuzluk, gurbet, aile sevgisi, zaman eleştirisi, kul hakkına saygı, kanaatkârlık, iyilikseverlik, dostluk ve vatanseverlik gibi temalar üzerinde odaklanmıştır. Araştırma kapsamında Âşık Fırkatî, Seyranî, Sümmânî, Karacaoğlan, Ruhsatî, Âşık Veysel, Bîrfânî, Kuloğlu, Âşık Mürteza Aksüt ve Levnî gibi önemli âşıkların eserleri örneklem olarak alınmıştır.

Veriler, âşıkların şiirlerinden derlenmiş ve doküman analizi yöntemi ile incelenmiştir. Analiz sürecinde tematik kodlama yaklaşımı benimsenmiş, tekrar eden motifler ve mesajlar ahlaki ve toplumsal değerler açısından olumlu veya olumsuz olarak kategorize edilmiştir. Bu yaklaşım, âşıkların hem değerleri yücelten hem de olumsuz davranışları eleştiren bir söylem geliştirdiğini ortaya koymaktadır. Araştırma, âşıkların şiirlerinde kullanılan dilin toplumsal sorunları dile getirme ve kültürel mirası aktarma noktasında nasıl işlevsel olduğunu detaylı biçimde değerlendirmiştir.

Analiz bulguları, âşıkların eserlerinde olumlu değerler olarak dürüstlük, helal kazanma, kanaatkârlık, iyilikseverlik, hoşgörü, insan sevgisi, aileye bağlılık ve vatanseverliği ön plana çıkardığını göstermektedir. Gurbet ve hasret temaları ise özellikle Fırkatî ve Karacaoğlan'ın eserlerinde derin duygusal bir yoğunlukla işlenmiştir. Bunun yanı sıra, yolsuzluk, açgözlülük, ahlaki çöküş ve toplumsal düzenin bozulması gibi olumsuz temalar da âşıkların eleştirel bakış açısı ile işlenmiştir. Bu durum, âşıkların toplumu doğru davranışlara yönlendirme ve moral sorumlulukları hatırlatma işlevini üstlendiğini ortaya koymaktadır.

Araştırma ayrıca, âşıkların yalnızca şair değil, aynı zamanda kültürel mirasın taşıyıcıları ve toplumun bilinçli rehberleri olduklarını göstermektedir. Dolaşarak şiir icra eden, hikâyeler anlatan ve halk arasında performans sergileyen âşıklar, kültürel değerleri canlı bir biçimde aktararak toplumsal farkındalığı güçlendirmektedir. Bu performatif özellik, özellikle saz eşliğinde yapılan sunumlarla birleştiğinde, değerlerin izleyici tarafından hem duygusal hem de bilişsel olarak içselleştirilmesini sağlamaktadır. Bu yönüyle âşık geleneği, sözlü kültürün korunmasında ve yaşatılmasında kritik bir araç olarak işlev görmektedir.

Araştırma sonuçları, âşık geleneğinin yalnızca estetik bir faaliyet olmadığını, aynı zamanda bir sosyal kurum niteliği taşıdığını ortaya koymaktadır. Âşıklar, hem olumlu değerleri teşvik ederek hem de olumsuz davranışları eleştirerek toplumsal ve ahlaki rehberlik sunmaktadır. Bu yönüyle âşık edebiyatı, bireylerin ahlaki gelişimini desteklerken toplumsal bilinç ve ulusal kimlik oluşumuna da katkı sağlamaktadır. Çalışma, sözlü kültürün dinamik doğasının, yazılı metinlerin sağlayabileceği korumanın ötesinde, değerlerin canlı bir şekilde aktarılmasına imkân tanıdığını göstermektedir. Bu geleneğin korunması ve güncel toplumsal bağlama uyarlanması, eğitim kurumları, aile yapıları ve medya aracılığıyla değerlerin sürekliliğini güvence altına almak açısından büyük önem taşımaktadır.

Sonuç olarak, âşık geleneği ulusal ve manevi değerlerin kuşaklar boyunca aktarılmasında hem kültürel hem de eğitsel bir araç olarak işlev görmektedir. Âşıkların değerleri yorumlama ve aktarma biçimleri, bireysel moral gelişimi ve toplumsal farkındalık açısından önemli çıkarımlar sunmaktadır. Ayrıca, bu geleneğin dünya genelindeki benzer sözlü kültür pratikleri ile karşılaştırılması, sözlü edebiyatın evrenselliği ve uyarlanabilirliği hakkında daha derin bilgiler sağlayabilir. Âşık geleneğinin belgelenmesi, öğretilmesi ve kültürel-ahlaki bir kaynak olarak teşvik edilmesi, hem bireysel hem de toplumsal düzeyde değerlerin sürdürülebilirliğini güvence altına almak açısından kritik öneme sahiptir.

Etik Komite Onayı: Bu araştırma için etik kurul izni gerekmemektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazar Katkıları: Bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve yayımlanması tek yazar tarafından yürütülmüştür.

Çıkar Çatışması: Yazar(lar); bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve yayımlanmasına ilişkin herhangi bir potansiyel çıkar çatışması beyan etmemiştir.

Finansal Destek: Yazar(lar); bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve yayımlanması için herhangi bir finansal destek almamıştır.

Yapay Zekâ Kullanımı Bildirimi: Yazar (lar); bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve yayımlanması için herhangi bir yapay zekâ aracından faydalanmamıştır.